

Taula

Justificació	7
PERE BALLART Per què llegir els clàssics que es pregunten per què llegir els clàssics ⁹	
XOSÉ AVIÑOÀ El romanç de Tristany i Isolda	27
JOSEP PUJOL Tirant lo Blanc, de Joanot Martorell	43
MIQUEL DESCLOT Romeu i Julieta, des d'uns ulls de traductor	67
RAMON BACARDIT Maria Rosa, d'Àngel Guimerà, una tragèdia naturalista?	95
FRANCESC FOGUET La revolta de Caïn. Notes per a una lectura d'Allò que tal vegada s'esdevingué, de Joan Oliver	113
NEUS REAL Mirall trencat, de Mercè Rodoreda	137
ADOLF PIQUER Cròniques de la veritat oculta, de Pere Calders	165
Abstracts	185
Sobre els autors	191

Justificació

El llibre que el lector té a les mans vol ser un punt de trobada entre, per una banda, professors universitaris i especialistes en l'estudi, el coneixement i la difusió de les grans obres literàries dites clàssiques; per l'altra banda, els professors de l'ensenyament secundari que han demotivats i grescat els seus alumnes al llegir aquestes obres, les quals tenen un valor humà més enllà de la seva dimensió estètica i que recullen una part de l'experiència que ens és comuna; i, finalment, el lector encuriós pel patrimoni literari català i universal.

Val la pena esmentar que la idea de clàssic va estretament lligada a la de cànon. Un concepte que, en els darrers anys, des del polèmic cànon occidental de Harold Bloom, ha estat objecte de debat, i que els diferents estudis de teoria de la literatura han volgut definir, objectivar i actualitzar. Un dels factors clau en la consideració dels clàssics és el valor que una comunitat, una societat, dóna als seus documents escrits. En aquest sentit, com afirma Iuri Lotman, els textos són una de les pràctiques que asseguren la continuïtat i pervivència de la memòria social, històrica i col·lectiva. Són un dels mecanismes que defineixen els pobles i els projecten cap a l'exterior. Així, és fonamental que aquest llegat cultural i literari esdevinguí centre d'interès i d'atenció per part de les noves generacions d'estudiants, que han d'entendre el propi món i l'hauran de saber explicar als seus fills. És una magna herència que cal projectar al futur.

I, encara, és sabut que des de l'antiguitat les obres avui considerades canòniques (el millor exemple, l'Odissea) eren estudiades i comentades a les escoles. De fet, aquest era un requisit per considerar canònica una peça literària. Així, doncs, sembla clar la necessitat que el sistema educatiu faci llegir els clàssics com un patrimoni que ens explica i ens defineix. A més, avui en dia, les facilitats de comunicació i la globalització fan possible la interrelació entre diferents cultures i, per tant, promouen la necessitat de llegir clàssics no només de la pròpia literatura, sinó també de les literatures veïnes.

D'aquesta manera arribem a la conclusió que els nostres docents han de tenir a l'abast el major nombre d'eines possible per interpretar els clàssics i oferir-los al nostre estudiantat, tenint sobretot en compte

que, des del moment que són treballats a les escoles, es constitueixen en part del cànon universal. Per això proposem l'estudi de diverses obres d'autors clàssics catalans, com ho són Martorell, Guimerà, Oliver, Rodoreda i Calders, al costat de dues peces clàssiques europees: Tristany i el soldat i Romeu i Julieta de Shakespeare. Quasi totes les obres comentades són lectures obligatòries dissenyades pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya per a alumnes de l'ensenyament secundari, ja que un dels principals objectius del volum és proporcionar material per a la pràctica docent a l'aula de secundària. Però també, en consonància amb l'anterior volum de la col·lecció, Lectures de literatura catalana contemporània. Noves aproximacions (2009), oferir noves visions i interpretacions d'unes obres que ja compten amb una certa tradició crítica. Per situar-los dins el marc teòric que els correspon, a més, els estudis van precedits d'una reflexió inicial, de caràcter teòric, sobre la condició de clàssic.

Aquesta reflexió és la que va encetar la VI Jornada sobre Literatura i Ensenyament, organitzada el 24 de març de 2010 per l'Aula Màrius Torres, amb la col·laboració del Departament de Filologia Catalana i Comunicació i l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Lleida, que ha estat el germen del present volum.

Llegir els clàssics. Estudis i interpretacions és, doncs, una eina per al coneixement d'unes obres d'una qualitat literària inestimable, de les quals ja ha gaudit un gran nombre de lectors. Tant de bo ajudi a augmentar aquest nombre.

Aula Màrius Torres

Per què llegir els clàssics que es pregunten per què llegir els clàssics

PERE BALLART

Universitat Autònoma de Barcelona

Bondia a tothom i moltes gràcies per la vostra assistència. He de començar, com és natural, expressant el meu agraïment a l'Aula Màrius Torres, o, el que és el mateix, al Xavier Macià i a l'Enric Falguera, per haver cregut que valia la pena convidar-me a ser aquí i obrir aquesta sisena Jornada sobre Literatura i Ensenyament. Us confessaré que per a mi és molt especial i molt significatiu ser avui entre vosaltres parlant de com cal ensenyar a llegir literatura. Vull dir venir a fer-ho aquí, el fet d'haver estat cridat des d'una universitat diferent de la meua per debatre allò que a la meua universitat ja ha deixat d'interessar-li. Que algú em demani una col·laboració sobre aquest tema és per a mi una deferència molt gran ara que la universitat per la qual treballa — l'Autònoma de Barcelona — ha decidit que reflexionar teòricament sobre la literatura ja no té cap valor i que cal clausurar la llicenciatura que fins ara s'hi dedicava de manera plena i exclusiva. La implantació de l'anomenat Pla Bolonya i l'adaptació a l'espai europeu ha estat — quin sarcasme — l'ocasió perfecta per posar fi a uns estudis, els de la titulació de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada, que, el curs acadèmic vinent 2010–2011, coneixeran la seva darrera promoció. El fet és prou lamentable perquè compregueu que no em vingui ganes de tornar-m'hi a referir i que prefereixi, en canvi i per contrast, subratllar un cop més la sort i l'honor que representa per a mi una visita com la que heu volgut que us faci avui.

Us vinc a parlar, tal com diu el cartell de la Jornada, de «Les obres clàssiques i la seva didàctica», que és el títol oficial que duu la meua intervenció. M'he estimat més, però, canviar-lo per un altre, una mica més heterodox i en aparença més enrevessat, que espero, en tot cas, que no traeixi massa les vostres expectatives. Vinc, en efecte, a parlar de per què llegir els clàssics. Però, així que em vaig posar a pensar-hi, vaig dir-me de seguida: ben mirat, qui sóc jo per dir per què cal llegir els clàssics? I vet aquí que en l'exercici d'aquest inevitable acte

d'humilitat he cregut que el millor que podia fer, i que més servei també podia fer-vos a vosaltres, és explicar-vos la meva pròpia experiència docent amb relació a aquest problema. I això en realitat vol dir parlar de quins textos m'han ajudat a comunicar als estudiants la necessitat de llegir els clàssics. Us diré quins són i, en cada cas, quina crec jo que és la seva principal utilitat, o l'ensenyament que més eficaç o més productiu m'ha arribat a semblar. Total, que el títol de la meva intervenció ha quedat en «Per què llegir els clàssics que espregunten per què llegir els clàssics», que pot semblar una broma, però que no té aquesta intenció. La qüestió de la importància del cànon, de la literatura que cal preservar i rellegir, ja fa prou temps que dura perquè hagi generat uns autors efectivament «clàssics» sobre aquesta particular matèria, i és a ells a qui em vull referir, i és el seu, doncs, el testimoni que trobo que val la pena de divulgar i de compartir amb vosaltres. Són uns clàssics, també —i aquest punt és rellevant—, perquè en la seva gran majoria són també ells mateixos autors literaris, i d'una qualitat fora de tot dubte, palesa tant en el moment de construir ficcions com quan es dediquen a pensar sobre la manera com ho han fet. Què voleu que us digui, amb el temps cada vegada estic més convençut que el testimoni crític que solen aportar els mateixos escriptors quan s'hi posen seriosament és d'una altura i interès molt superior al de la immensa majoria de nosaltres, els crítics literaris. Són més clars, saben de què parlen, són més divertits i sovint, tot i que costi de creure, són també més generosos, més disposats a reconèixer el talent dels altres. En definitiva, i per si no fos prou, quan comenten el que han llegit no tenen cap necessitat d'acomodar les seves conclusions a cap raonament a priori, a cap dels dogmes d'una escola crítica, cosa que els fa, doncs, també, més lliures i més equànimes. És per això que gairebé totes les meves autoritats d'avui són escriptors posats, d'alguna manera, a la feina d'ensenyar literatura.

Abans de presentar-vos-els, un per un, m'adono que tots comparteixen encara una altra molt saludable propietat. Per a tots ells la literatura ocupa un lloc molt important en les seves vides, però no pas, alerta!, perquè les persones hàgim desernecessàriament sensibles a les exquisideses de la creació artística —cosa que demanaria una sensibilitat que, evidentment, està condicionada pel fet d'haver

tingut una o altra educació en aquest sentit—; si li atorguen aquest paper tan preponderant és perquè cap d'aquests autors no dubta ni per un moment que la literatura no estigui ocupant-se, sempre i sense excepció, dels nostres desitjos, temors, febleses, il·lusions... —ocupant-se de tu i de mi, de nosaltres. Per a tots ells, cap altra cosa més enllà de la nostra vida mortal, feliç i miserable alhora, podria ser com aquest el tema invariable de les obres literàries. La literatura, doncs, ens vènen a dir aquests autors, parla de nosaltres: la literatura ens explica. Té gràcia com ara, darrerament, està començant a estendre's una moda ben curiosa, que afecta de manera directa precisament les obres clàssiques de la tradició literària, i que segur que ja coneixeu. Algú ha cregut, per exemple, que ja ningú no llegia Jane Austen i... quina ha estat la seva pensada? Reescrivim les seves novel·les fent que els seus protagonistes, ara, siguin morts vivents, zombis. Orgullo y prejuicio y zombies, es diu la feliç ocurrència, ja en vies de ser adaptada al cinema (veg. Grahame-Smith 2009). És a dir: esgotada (suposadament) la capacitat d'una obra clàssica per fer-nos creure encara en la seva actualitat, forcem, doncs, l'extravagància de qualsevol de les seves situacions per veure si així captem, per viade la sorpresa, de l'estupefacció, de la morbositat, de la curiositat per allò freak, l'atenció dels lectors. Pel que he vist pels aparadors de les llibreries, imagino un munt de gent treballant a preu fet per reescriure tota la tradició de la novel·la realista europea, i ara que el món de la filologia espanyola s'ha posat a debatre la recent identificació de l'autor real del Lazarillo (Diego Hurtado de Mendoza, pel que sembla), l'autèntica notícia no és aquesta; la notícia és, si de cas, l'aparició del Lazarillo Z. Matar zombies nunca fue pan comido, que publica Plaza & Janés —mare de Déu!— amb un impagable reclam publicitari: «Lo que nunca te enseñaron en la escuela» (veg. González-Pérez de Tormes 2009). Ja sé que soment temps d'un creixent irracionalisme, en què màgics, horòscops, tarotistes i programes com Cuarto Milenio fan el seu agost, però ja podeu imaginar que les solucions que jo vinc a proposar-vos novan en aquesta direcció, sinó exactament en la inversa: si volem fer apreciar una obra literària, el que no hem de provar de cap manera és fer-la més estranya, més estrafolària, allunyar-la encara més de la circumstància real en què viu el seu lector, sinó, ben al contrari, el que hem d'intentar és fer

veure a aquest lector que, malgrat les possibles diferències d'època, de país, de cultura..., la història d'aquells personatges compromet uns sentiments, unes preocupacions i unes incerteses que segueixen sent els seus, per molt que el seu món no sigui la Verona de Romeu i Julieta o el Rouen d'Emma Bovary, sinó un lloc d'operadora de telemàrqueting, de reposador d'aliments al Carrefour o de cuidadora d'una residència d'avis, per exemple. Si per alguna cosa val reflexionar teòricament sobre la literatura —i no és que torni sobre el tema dels meus greuges acadèmics, encara que ho sembli—, és per què una mirada sintètica, com la que proposa la teoria, és precisament la que permet distingir una unitat darrere les diferències. Contra la dispersió de les idees i dels estímuls, convé que algú assenyali què és allò que no canvia, què fa que pugui emocionar-nos encara, ara i aquí, a la Lleida de l'any 2010, per exemple, alguna cosa escrita fa mil anys i a l'altra punta del planeta. En la meua assignatura de primer, que encara conservo, sempre m'agrada el primer dia recordar aquella eficaç imatge que usa Forster a l'inici dels seus Aspectes de la novel·la, quan diu que s'imagina els novel·listes de tota la història asseguts tots en una mateixa taula, en una mena de sala del Museu Britànic, escrivint alhora i sense pensar «jo sóc del segle XVIII; jo, del XX; jo sóc escocès; jo, irlandès...», sinó ocupats en allò que autènticament els agermana: l'acte de crear, i els seus problemes.

Bé, sense més preàmbuls, començaré per la primera de les meves recomanacions. Com que us en faré sis, ara m'adono que també hauria pogut anomenar aquesta comunicació— molt més i modestament que com ho he fet, és clar— «Sis propostes per al mil·lenni actual», o «per al mil·lenni en què ja som». I espero que em disculpeu la facècia si és al preu de reconèixer que el meu primer autor és Italo Calvino i, com no podia ser d'altra manera, el seu assaig de 1981 titulat Per què llegir els clàssics. Li correspon aquest meritori primer lloc per la seva intel·ligència a l'hora de definir què és un clàssic. És cert que el narrador italià no era ni molt menys el primer a definir aquest concepte. Són famoses definicions molt anteriors com, per exemple, la del crític Sainte-Beuve, de 1850, o la del poeta T. S. Eliot, de 1944. Sainte-Beuve (2009: 615) deia que un clàssic és aquell autor